Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

C. II Litr B. 2 St.

Tillæg til de Fredericia Bruun'ers Slægtebog.

Nekrolog

over

Justitsraad Bertel Bruun

i Fredericia

(1767—1827)

af

Kammerjunker **O. J. Rawert.**

„Handels- og Industritidende" for 1827 Nr. 70 pag. 279.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

1881.

Bertel Bruun.

Jo sjeldnere det er, at udmærket Driftighed i forskjellige borgerlige Sysler er forenet hos een Mand, jo større Pligt bliver det, at paaskjønne saadan Mands Værd; en talrig Mængde Mennesker vinde ved ham deres Underhold, Næringsveiene oplives, og Staten fremblomstrer. Et skjønt Mønster til Medborgeres Efterligning tilbyder han, og vel kan han have gjort sig fortjent til, at hans Minde bringes til Efterkommerne.

En saadan Mand var Justitsraad Bertel Bruun, Ridder af Dannebrog.

Han fødtes i Fredericia d. 4. Juli 1767. Faderen var Justitsraad, Borgemester og Stadshauptmand Johannes Ivar Bruun; Moderen Maren Pagh. Indtil sit 15. Aar opdroges Bruun i Faderens Huus, men 1783 sendtes han til en Handelsskole i Hamborg, hvorfra han tidligere end bestemt var hjemkaldtes formedelst Moderens Aaret derefter paafulgte Død, for at gaae Faderen tilhaande ved dennes Handel og betydelige Tobaks-Fabrik. Vor Bruuns Lyst til Fabrikvæsenet fandt her sin første Næring, som vedligeholdtes ved gode techniske Skrifters Studium, og ved Veiledning af den dueligc Chemiker, Commerce-Consulent Viborg, som dengang bestyrede det Kongl. Klæde-Manufactur i Fredericia.

Efter i 7 Aar at have deeltaget i Faderens Handels- og Fabrik-Forretninger, og efter i denne Tid tvende Gange aarligen, for de samme Forretningers Skyld, at have bereist de danske Provindser, og derved indsamlet Kundskaber, som siden kom ham meget til Nytte, etableredes han som Kjøbmand 1791, og giftede sig Aaret derpaa med Magdalene Brøchner, Datter af Consistorialraad Brøchner, Præst til Spendrup, som endnu overlever ham. „Et lykkeligt Valg — Fader- og de sødeste huslige Glæder have siden vort „Ægteskabs Begyndelse og nu i 18 Aar lykkeliggjort mig. Hun er den „kjærligste og ømmeste Mage, som troligen har deelt enhver Livets Besvær „som Glæde med mig".*).

Med denne Tidspunkt begynder egentligen den Afdødes mangefold borgerlige Virksomhed. Uden egentligt personligt Bekjendtskab til ham, og fjernet

*) Bertel Bruuns Autobiographie, d. 17. Febr. 1810 indsendt til de Kongelige Ordeners Capitel.

fra det Sted, hvor han nærmest virkede, og fra de Mennesker, imellem hvilke han virkede, maa denne Skitses Forfatter indskrænke sig til at omtale Bruun efter Data, hentede af de officielle Kilder, hvoraf han har kunnet øse, og efter nogle skriftlige Meddelelser.

Det var i 1803, at nuværende Etatsraad, Cancellie-Deputeret, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmand, Bertelsen, dengang Directeur for det forrige Kongl. Dug-Manufactur, under hvis Overbestyrelse det Kongl. Klæde-Manufactur i Fredericia tillige stod, yttrede for Bruun, at daværende General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegium ønskede, at Private, som havde Børn, de vilde bestemme til Fabrik-Faget, anlagde Klæde-Fabriker, og opfordrede ham til herpaa at begynde. Han efterkom Opfordringen, kjøbte 5 gamle Huse i sin Fødebye, nedrev dem, og opførte i disses Sted den betydelige grundmurede Bygning, i hvilken Klædefabriken indrettedes. Den kom i Gang i Foraaret 1804 med 10 Væve og med et complet Sæt Maskiner, nemligen 1 Karde, 1 Skruble, 1 Slup, og 4 Spinde-Maskiner, samt 1 Volf, samtligen drevne ved Hestekraft. Snart udvidedes Fabriken, og endnu samme Efteraar kom et nyt Sæt Maskiner i Gang. Fabriken fik Tilladelse til at udlære Drenge, og have en Halle i Forening med den Kongl. Fabrik. Deels for at forbedre Fabrikationen, deels af Mangel paa duelige Arbeidere, indfordredes i 1807 nederlandske Dugmagere og Overskjærere. Med de fleste af disse blev Bruun misfornøiet; de afskedigedes, ligesom de havde oplært Indfødte, og bortreiste. Nogle ere forblevne i Landet, og have etableret sig som Dugmagere. Ogsaa af de reformeerte Colonister i Fredericia antoges ved Fabriken, og disse viste megen Lyst og Nemme til Fabrikationen.

Foruden Klædefabriken drev Bruun til samme Tid en af Faderen anlagt betydelig Tobaksfabrik, som han siden dennes Død i 1804 havde overtaget i Forening med sine Sødskende, men, efter een af disses Død, for egen Regning. Lægges nu hertil, at Bruun drev en udbredt Handel, havde et stort Avlsbrug, og desuden, som Raadmand, med Iver tog sig af de ham som saadan paaliggende Pligter, er det indlysende, at hans Forretninger vare mangfoldige. Da han som Raadmand ikkun havde een Medarbeider, og de med Embedet forbundne Forretninger aarligen tiltoge, kunde han ikke længer varetage sine private Sysler med den Omhu, disse krævede. Han besluttede derfor at nedlægge Embedet; men til samme Tid kom fremmede allierede Tropper til Landet, hvoraf nogle anvistes Standquarter i Fredericia. Magaziner oprettedes i denne By, Hospitaler anlagdes, m. m. Naturligen, at Raadmands-Forretningerne herved bleve endnu betydeligere og vanskeligere; men for god Borger var Bruun til under saadanne Omstændigheder at ville unddrage sig for Forretninger, paa hvis gode Styrelse en kjær Fødebyes Vel for endeel beroede. Han vedblev derfor at varetage Raadmands-Embedet og de offentlige Forretninger, indtil de allierede Tropper vare uddragne af Landet, og de betydelige

Regnskaber for disse og Byen vare aflagte. Nu anholdt han i 1808 om Afsked, der meddeeltes ham, og, som Beviis paa Hans Majestæts Tilfredshed med hans 15 aarige Embedsførelse, udnævntes han til Cancelliraad.

Saaledes befriet fra Embeds-Forretninger kunde Bruun nu anvende sin hele Tid til egne Sysler og til de ham kjære Industri-Anlægs Udvidelse.

Dengang underholdt han:

1) sin Familie, bestaaende af . .	14	Mennesker.
2) Handelsbetjente og Tyende .	14	—
3) ved Klædefabriken	110	—
4) ved Tobaksfabriken	45	—
5) Mandskab paa 5 Skibe	22	—
i Alt	205	Mennesker.

Underrettet om Hans Majestæts Ønske, at Fabrikanlæg af militairt Klæde anlagdes i Provindserne, formaaede Bruun Kammerraad Tetens i Viborg til i Forening med ham at oprette en saadan Fabrik i Viborg. I December 1809 erholdt de dertil Bevilling.

Ifølge en med Regjeringen indgaaet Contrakt forflyttedes Fabriken til Tugthuset. Under et par Gange forandret Interessentskab og Contrakt vedblev Bruun at drive Fabriken indtil 1ste Juli 1824, da han fratraadte, især fordi han fandt bedre Regning ved at drive Klædefabriken paa Bruunshaab.

Bruun havde tilkjøbt sig det lige overfor Viborg beliggende Asmildkloster med underliggende Vandmøller, Aale-Mølle og Sønder-Mølle, drevne ved en Aae, hvorigjennem Viborg Søe har sit Udløb, endvidere forstærket ved endeel Kildevæld, der udspringe fra de Banker, som indeslutte det Dalstrøg, hvori Møllerne ligge. Denne skjønne, Arbeids-Omkostninger besparende, Vandkraft bestemte Bruun til at indskrænke Klædefabriken i Fredericia til 1 Sæt Maskiner og 4 Væve, og til at forflytte de øvrige Maskiner til Aale-Mølle, og Vævene til Viborg Tugthus. Forinden dette skete, havde Bruun sendt den af Sønnerne, som i sin Tid skulde overtage Klædefabriken, til Tydskland, for at blive bekjendt med den derværende Klædefabrikation. Paa denne Reise, foretagen i Sommeren 1819, lærte Sønnen at kjende til de Cockerelske Maskiner, hvis Fortrin, fremfor de dengang her i Landet alene kjendte Nordbergske, foranledigede Faderen til at lade komme et fuldstændigt Sæt deraf, og han blev saaledes den første og hidtil eneste private Fabrikant, som paa den Maade forbedrede sin Fabrikation gjennem alle dens Grene; thi enkelte af disse Maskiner ere saavel før som siden efter indforskrevne af enkelte Fabrikanter. For at anbringe de nye Maskiner ved Aale-Mølle lod Bruun der opføre en grundmuret Bygning af 2 Etager; desuden anlagdes et fuldstændigt Farveri og et Valkeværk med 8 Hammere. Det er dette Etablissement, som fik Navnet

Bruunshaab, og med Bestemmelse til at levere Garnet til det Klædc, som skulde væves i Tugthuset, for igjen at fuldendes her. Maskineriet forøgedes snart paa Bruunshaab, da det ældre Nordbergske forandredes, saavidt muligt, efter det Cockerelske Princip. For 1823 opgives Bruunshaabs og Tugthusets forenede Fakrikation saaledes: Bruunshaab med 8 Skrubbe- og Karde-Maskiner, 3 Volfe, 6 Overskjærer-Maskiner, Farveri med Valkeværk, og paa Landet i Nærheden 5 Væve; Tugthuset med 12 Spindemaskiner og 13 Væve. Af frie Arbeidere sysselsattes 25 Voxne og 16 Børn; af Fanger 78. Tilvirkningen havde været 3500 Al. fiint og 18100 Al. grovt Klædc.

Men dette var ogsaa, som allerede nævnt, det sidste Aar, at denne forenede Fabrikation varede. Tugthuset, som Bruun havde modtaget som et elendigt, urcenligt Arbeidshuus, forlod han som en ordentlig Fabrik-Indretning.

For 1824 opgives Bruunshaab at have, foruden det ovenfor nævnte Antal Maskiner, 9 Væve, og at have forfærdiget 2297 Al. fiint, og 13200 Al. grovt Klædc. Dets senere Tilstand kjender Anmælderen ikke.

Klædefabriken i Fredericia var allerede i 1821 aldeles opgiven, og det Hele forflyttet til Bruunshaab.

Det skulde synes, at et saa betydeligt Fabrik-Anlæg, i Forening med den allerede omtalte Tobaksfabrik i Fredericia, med en udbredt Handel og med et ved Asmildklosters Erhvervelse endnu langt mere udvidet Agerbrug, kunde give en Mand tilstrækkelig Sysselsættelse. For Bruuns driftige Aand var det ikke tilstrækkeligt. Vel blev Tobaksfabriken i Fredericia, der nu har varet i 48 Aar, ikke længer dreven med den Kraft, som under Krigen, men den vedblev dog at forskaffe endeel Gamle og Krøblinger Underhold: men saa havde han ogsaa en mindre Tobaksfabrik i Bomhuset ved Asmildkloster, dreven af een Mester og een Dreng.

Ved Asmildkloster var et Teglværk, som i nogle Aar var i megen Virksomhed, men i de senere Tider ikkun arbeidede til Eierens eget Behov, og endeligen er henflyttet til Bruunshaab. Ved dette Teglværk er for Bruuns Regning brændt Materialierne til et grundmuret Vaaningshuus ved Asmildkloster, til et grundmuret 2 Etages Møllehuus ved Sønder-Mølle, til en 2 Etages grundmuret Fabrik-Bygning ved Bruunshaab, til et Valkeværk, Farveri og Vaaningshuus sammesteds.

Dengang Bruun modtog Sønder-Mølle, var der ikkun en Rugqværn; her lod han indrette et Grubbe-Værk med Brækqværn. I forrige Aar anlagdes der tillige en Hørtilberednings-Maskine, bestaaende af 1 Bryde- og 2 Skjætte-Maskiner. Forrige Vinter var den i Gang.

I Forening med Postmester, Dannebrogsmand, Fibiger, drev Bruun et Kalkværk ved Snoghøi, hvortil Stenene hentes fra Faxø. Værket er endnu i god Drift.

Nogle Aar har Bruun drevet en Chocolade-Fabrik i Fredericia, som har god Afsætning; ligeledes tilberedte han der Cyder-Edikke.

Saaledes virkede Bruun som Fabrikant.

Som Handelsmand stod han ikke tilbage. Han drev en udbredt Kornhandel paa England og Holland. Kornet opkjøbte han ved sine Sønner over hele Danmark. Med egne Skibe udskibede han det, og hentede igjen de Varer, han brugte til sin indenrigske Handel. At han havde Fadet Sønnerne opholde sig i Europas vigtigste Handelspladser, lettede ham meget hans Handelsforetagender. Et stort Skib havde han næsten stedse paa Fragtfart i Middelhavet; 2 mindre gik stadigen imellem Fredericia og Kjøbenhavn. I forrige Aar byggedes for hans Regning i Assens et Skib til 2000 Tdr. Korn. Det roses meget.

I de senere Aar blev Handelen dreven i Forening med den ældste Søn H. B. Bruun.

Have vi nu lært Bruun at kjende som udmærket Fabrikant og Handelsmand, finde vi ham ikke mindre mindeværdig som Borger.

Fredericia By manglede en ordentlig Havn. Ved Bruuns kraftige Medvirkning anlagdes der en saadan, som nu kan modtage ved dens Bolværker store Skibe. Efter Toldinspecteur i Randers, Oberst, Ridder Brocks Forslag og Medvirken begyndte Bruun i Forening med Havne-Commissionen i Randers at gjøre Nørre-Aaen sejlbar fra denne By indtil Bruunshaab for Pramme til 2 a 300 Tdr. Korn. Dette Arbeide er næsten fuldført, og ventes Pramme endnu i Aar at kunne sejle til Bruunshaab. Under Krigen var han Realisations-Commissair for de til Fredericia opbragte Priser; til samme Tid udførte han der den Kongl. Providerings-Commissions Forretninger, og var heldig nok til at skaffe store Partier Korn lykkeligen til Norge. I de senere Aar besørgede han Forhandlingen af det Kongl. Magazinkorn til Vedkommendes fuldkomne Tilfredshed. Ved Bruuns Medvirken oprettedes i Fredericia en Skole, som har demitteret flere unge Mennesker til Universitetet. Fredericia By har desuden ham at takke for betydelige Forskjønnelser, saavel ved Bygningers Opførelse, som Havers Anlæg; ligeledes for et Badehuus. Viborg Byes Indvaanere ere ham ogsaa taknemmelige for den Liberalitet, hvormed han tilstædede dem Adgang til det af Asmildklosters forrige Eier, Landsdommer Hoff, begyndte; men af Bruun betydeligen udvidede skjønne Have-Anlæg ved ovenmeldte Sted, som maa regnes iblandt de skjønneste i Jydland, især naar dets af Naturen ikke heldige Beliggenhed tages i Betragtning. Ihvorvel nærmest til hans egen blev ikke mindre til Viborgs og Omegnens Fordeel den Dæmning tvert over Viborg Sø, som nu forener begge de modsatte Bredder, uden at der længer behøves at gjøre den store Omvei rundt om Søen. Til samme Øiemed anlagde han ogsaa en Dæmning ved Randrup, over den til Asmild hørende Eng, hvorved

saavel Hovedgaarden Randrup, som Asmild og Vinkel By have faaet en meget nærmere Vei til Viborg.

Hvad Bruun var som Menneske, som Fader for en talrig Familie, og som Forsørger for et endnu langt talrigere Antal Husstyende og Arbeidere, dorom vide de at tale, som vare iblandt hans nærmeste Omgivende. Nekrologens Forfatter maa indskrænke sig til alene at pege paa, hvad der af disse hans Handlinger staaer i nogen Forbindelse med denne Tidendes Bestemmelse. Ved Klæde-Fabriken indrettede han en Sygekasse, til hvilken alle Arbeiderne uden Undtagelse indskyde efter deres forskjellige Arbeidsklasser, og hvoraf de i Sygdoms-Tilfælde modtage fra 2 Rb *mk.* til 2 Rbd. ugentligen, og dertil fri Læge, som lønnes af Kassen. I 1809 oprettedes en Aften- og Søndags-Skole, hvorved 70 ved hans Fabriker arbeidende Børn nøde Underviisning. Læreren lønnedes af Directionen for det Blaagaardske Manufactur, men til Brænde, Lys, m. m. tilskjød Bruun aarligen 100 Rbd. Til Fabrik-Arbeiderne ved Bruunshaab byggede han Huse omkring paa de til Eiendommen hørende Heder, hvor Fabrik-Arbeidet forbindes med at opdyrke saamegen Hede, som nødvendig til at føde Arbeiderne.

Bruun var Fader til 13 Børn, hvoraf 3 Sønner modtoge ham i Evigheden. Den ene af disse var Agent S. W. Bruun i Assens, som døde forrige Efteraar; en værdig Fadors ligesaa værdige Søn, der allerede havde viist sig fra en saadan Side, at hans for tidlige Hedengang blev et Tab for Staten.

Bertel Bruun døde den 16de Juni d. A. i sit 60 Aar.

1810 blev han Ridder af Dannebrog, 1813 Justitsraad.

I det vi nu have forsøgt at følge den Afdøde igjennem hans hele Vandring her i Livet, have vi indskrænket os til at anføre Facta; men vi haabe ogsaa, at disse ere saadanne, at de have berettiget os til i Nekrologens Begyndelse at sige: at en saadan Mand tilbyder et skjønt Mønster til Medborgeres Efterligning, og at han vel kan have gjort sig fortjent til, at hans Minde bringes til Efterkommerne.